DUVARDAN KALANLAR

KAYSERİ'NİN ERKEN BİZANS KÂGİR KİLİSELERİ

Şâmil YİRŞEN

LİTERATÜRK academia

DUVARDAN KALANLAR:
KAYSERİ'NİN ERKEN BİZANS KÂGİR KİLİSELERİ

Dr. Şâmil YİRŞEN

LİTERATÜRK
academia

Duvardan Kalanlar: Kayseri'nin Erken Bizans Kâgir Kiliseleri

© LITERATURK academia 364
İnceleme-Araştırma 342

Bu kitap ve kitabın özgün özellikleri tamamen Nüve Kültür Merkezi'ne aittir. Hiçbir şekilde taklit edilemez.
Yayınevinin izni olmadan kısmen ya da tamamen kopyalanamaz, çoğaltılamaz.
Nüve Kültür Merkezi hukukî sorumluluk ve takibat hakkını saklı tutar.

Şubat 2022

Editör: **Muzaffer YILMAZ**
Genel Yayın Yönetmeni: **İsmail ÇALIŞKAN**

ISBN 978-625-7606-44-8

T.C.
Kültür ve Turizm Bakanlığı
Yayıncı Sertifika No: **16195**

Kapak Tasarım: DİZGİMIZANPAJ.COM
Baskı Öncesi Hazırlık: **Mehmet ATEŞ**
meh_ates@hotmail.com

Baskı & Cilt: **Bulut Dijital Matbaa San. Tic. Ltd. Şti.**
Musalla Bağları Mh. İnciköy Sk. No. 1/A Selçuklu/KONYA
KTB S. No: **48120 -** Basım Tarihi: **ŞUBAT 2022**

KÜTÜPHANE BİLGİ KARTI
- Cataloging in Publication Data (CIP) -

YİRŞEN, Şâmil
Duvardan Kalanlar: Kayseri'nin Erken Bizans Kâgir Kiliseleri

ANAHTAR KAVRAMLAR
1. Sanat Tarihi, 2. Mimari, 3. Kayseri-Kapadokya, 4. Kâgir kiliseler, 5. Erken Bizans
- key concepts -
1. Art History , 2, Architecture, 3. Kayseri-Cappadocia, 4. Masonry churches, 5, Early Byzantine

LITERATURK academia
" ", Nüve Kültür Merkezi kuruluşudur.
www.literaturkacademia.com
/ Nkmliteraturk

M. Muzaffer Cad. Rampalı Çarşı Alt Kat No: 35-36-41
Meram / KONYA Tel: 0.332.352 23 03 Fax: 0.332.342 42 96

Ул. М. Музаффер, рынок Рампалы, нижний этаж № 35-36-41
Мерам, КОНЬЯ, тел.: +90 332 352 23 03,
факс: +90 332 342 42 96

Dağıtım: **EMEK KİTAP**
Akçaburgaz Mah. 3137. Sk. Ali Rıza Güvener İş Merkezi No: 28
Esenyurt / İSTANBUL
www. emekkitap.com - Telefaks +90 212 671 68 10
Дистрибьютор: **EMEK KITAP**
Район Акчабургаз, ул. Али Рыза 3137, бизнес центр «Гювенер» № 28,
Эсеньюрт / СТАМБУЛ
www.emekkitap.com – Телефакс: +90 212 671 68 10

ORTA ASYA TEMSİLCİLİĞİ:
Mikrareyon Kok Jar/23 Bishkek / KYRGYSZTAN
Tel: +996 700 13 50 00 - Telefaks: + 996 552 13 50 00
ОФИС В ЦЕНТРАЛЬНОЙ АЗИИ:
Микрорайон Кок Жар/23 Бишкек / КЫРГЫЗСТАН
Тел.: +996 700 13 50 00 – Телефакс: +996 552 13 50 00

DUVARDAN KALANLAR:
KAYSERİ'NİN ERKEN BİZANS KÂGİR KİLİSELERİ

Dr. Şâmil YİRŞEN

LİTERATÜRK
academia

Dr. Şâmil YİRŞEN
Erciyes Üniversitesi'nde tamamladığı lisans öğreniminin ardından yine aynı üniversitede 2011 yılında 'Kayseri'deki Erken Bizans Duvar Kiliseleri' başlıklı yüksek lisans teziyle bilim uzmanı; 2020 yılında da 'Komnenoslar Dönemi Konstantinopolis Kiliselerindeki Cephe Tasarımının Sosyo-kültürel Bağlamda Değerlendirilmesi' çalışmasıyla da bilim doktoru oldu. Halen Akdeniz Üniversitesi Sanat Tarihi bölümü Bizans Sanatı Anabilim dalında akademik çalışmalarını sürdürmektedir.

Vicdan ve onurdan müteşekkil büyük bir zenginliği miras bırakan babam merhum Aşır Ali YİRŞEN'in aziz hatırasına…

ÖNSÖZ

İÖ. 4. binyıla kadar izlenebilen tarihsel geçmişiyle Kayseri'de Roma İmparatorluğu evresi – fiilen daha erken dönemlerle ilişkilendirilse de – resmen İS. 17 yılında başlamıştır. Kapadokya Krallığı'nın egemenlik alanı bir Roma eyaleti olarak yeniden düzenlendiği bu döneme kadar Mazaka olarak anılan kent, Kaisareia adıyla bahsedilen eyaletin merkezi olmuştur. Ticari yol güzergâhı üzerinde bulunması, asırlardır biriken ekonomik deneyim ve Roma İmparatorluğu'nun doğu sınırını temsil eden konumu gibi faktörler kentin önemli bir kültürel potansiyele erişmesini sağlamıştır. Özellikle İS. 4. yy'dan itibaren Hıristiyanlığın öne çıkmasıyla gelişen koşullar, Küçük Asya'nın tamamıyla birlikte Kayseri'yi de kökten etkilemiştir. Nitekim yeni dinin beşerî topluluklar arasında hızla yayılması 'kurulu düzeni' yeniden tanımlarken yapılı çevrede de bir kısmı günümüze ulaşabilmiş dinsel mimari hacimlerle kendisini göstermiştir. Antik Kapadokya bölgesinin sınırları içerisinde yer alan kent, jeolojik yapısı itibariyle çeşitli işlev ve ölçülerde çok sayıda kaya oyma mekânın yanı sıra inşa malzemesi olarak doğal yapı taşındaki olanaklara bağlı yükselen duvarlı mekânları da barındırmaktadır.

Bu çalışma, modern Kayseri ili sınırları içerisinde, kabaca İS. 4-9. yy arasına yerleştirilen 'Erken Bizans' evresinde inşa edilmiş kâgir kiliseleri sanat tarihi araştırma yöntemleriyle değerlendirme amacını taşır. Temeli 2011 yılında tarafımca tamamlanmış olan yüksek lisans tezine dayanan bu çalışma, geçen süre içinde konuyla ilgili üretilen özgün hipotez, arkeolojik veri ve bilimsel yayınlar çerçevesinde gözden geçirilip genişletilmiştir. Esasen bir derleme çalışması olan bu araştırma, yukarıdaki tarihsel kesitte inşa edildiği düşünülen 12 kilise yapısını içerir bir kataloğa dayanmaktadır. Bu yapıların önemli bir kısmı geçen yaklaşık iki yüzyıllık süreç içerisinde farklı türdeki yayınlarda ele alınmış olsa da tümü Kayseri kültür çevresi özelinde bir bütün olarak bu metinde değerlendirilip tartışılmaktadır. Diğer yandan, Selçuklu ve Osmanlı dönemlerine aktarılan Kayseri'deki mimarlık kültürünün anlaşılabilmesi, tarihsel kronolojide bunun sürekliliğinin ölçülebilmesi adına antik çağlardan Bizans devrine biriken sanat ve mimarlık geleneğinin bütünüyle değerlendirilmesindeki fayda da çalışmanın

önemini vurgulayan diğer bir olgudur. Bu temelde, mevcut literatürün güncel veriler ve yeni bir perspektifle yeniden değerlendirildiği bu kitapla tarihsel kronolojide belirli bir döneme kadar Kayseri'deki dinsel mimarinin gelişimi ile Anadolu'daki Erken Bizans dönemi kilise mimarisine yönelik araştırmalara kayda değer oranda katkı sağlanacağı beklenmektedir.

Çalışmanın kitaba dönüşmesindeki bilimsel katkılarından ötürü başta Prof. Dr. Nilay Çorağan olmak üzere Prof. Dr. Mustafa Denktaş, Prof. Dr. Kerim Türkmen ve Prof. Dr. Hava Selçuk'a; arazi çalışmaları esnasında cömert refakatlerinden dolayı meslektaşlarım Prof. Dr. Ali Selçuk, Prof. Dr. Sultan Murat Topçu, Doç. Dr. Remzi Aydın, Doç. Dr. Ayşe Budak ve Alper Yıldız'a; Grekçe yazıtların çözülmesi ve yorumlanmasındaki uzmanlık katkısından ötürü Akdeniz Üniversitesi Eskiçağ Dilleri ve Kültürleri Anabilim dalı doktora öğrencisi Büşra Karabulut'a; sanal ortamdaki veri paylaşım platformu *Byzantium Novum Bibliotheca*'nın ilgili ve yardımsever takipçilerine; plan çizimlerinin kontrolündeki katkısından dolayı meslektaşım Arş. Gör. Alican Özkavruk'a; akademik yaşamımdaki maddi-manevi destekleri dolayısıyla da müteveffa babam Aşır Ali Yirşen ve annem Durdane Yirşen ile eşim Reyhan Yirşen'e teşekkür ederim.

Dr. Şamil YİRŞEN

Antalya, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
İÇİNDEKİLER 9
1. GİRİŞ 11
Konu ve Yöntem Hakkında 11
Temel Kaynaklar Üzerine 13
Tarihsel Arka Plan: Kapadokya Bölgesi içinde Kayseri'nin Kısa Tarihi 16
2. KAYSERİ'DEKİ ERKEN BİZANS KÂGİR KİLİSELER 21
2.1. Gereme Panagia Kilisesi (Aziz Mikhael Kilisesi ?) 21
2.2. Gereme Çanlı Kilise 40
2.3. Gereme Dağ Kilise 46
2.4. Satı Köyü'ndeki Kilise 51
2.5. Tomarza Panagia Kilisesi 58
2.6. Buzluk-Persek'teki Kilise 77
2.7. Han Köyü'ndeki Kilise 86
2.8. Skupi Kırk Martir Kilisesi (Panagia Kilisesi?) 92
2.9. Hırkaköy'deki Kilise (Yedikapılı) 104
2.10. Deliklitaş (Tontar Mevkii)'taki Kilise 110
2.11. Soğanlı Köyü'ndeki Kilise (Akkilise) 114
2.12. Başköy'deki Kilise 119
3. DEĞERLENDİRME 125
3.1. Tarihlendirme 125
3.2. Plan 131
3.3. İç Tasvir 141
3.4. Dış Tasvir 147
3.5. Bezeme 154
3.6. Malzeme ve Teknik 160
ÇIKARIMLAR 161
BİBLİYOGRAFYA 164